

Levet Scone ! of de ambiguïteit van een Vlaams-katholieke geschiedvisie tijdens de Tweede Wereldoorlog*

door

Marnix BEYEN*

EEN CONTROVERSIËLE GESCHIEDENIS

Gedurende bijna het hele jaar 1943, terwijl België geteisterd werd door aanhoudende bombardementen en in een spiraal van binnenlands geweld terecht kwam¹, slaagde ook het nationale verleden erin de gemoederen in het Vlaamse geestesleven in beroering te brengen- of moet ik de zaken omkeren en stellen dat het Vlaamse verleden deelde in de schokken die de gespannen oorlogssituatie met zich meebracht? Wat er ook van zij, steen des aanstoots voor deze beroering was een boek dat in april 1943, bekroond met de Em.Vliebergh-prijs 1940-42, op meer dan 90.000 exemplaren verspreid werd in de Volksreeks van het Davidsfonds. De titel luidde: *Levet scone! Vlaamsche Volksaard - Vlaamsche levenskunst*; als auteur werd op de voorflap 'Dr. Paul Driesskens' vermeld. Deze nobele onbekende bleek bij nader toezien een zestigjarige priester uit Bree en doctor in de Germaanse filologie te zijn, die zich verdienstelijk had gemaakt als oprichter van een handelshogeschool in Genk en als stichterhoofdredacteur van een Vlaams economisch tijdschrift, *Zaken*. In dat tijdschrift had hij zich in de jaren '30 ontpopt als een voorstander van een op de middenstand gebaseerd christelijk solidarisme en fulmineerde hij al in december 1933 tegen de opkomende dictatuur. Als enige remedie hiertegen sprak hij zijn hoop uit op de nakende komst van een "goddelijke dictatuur".² Sinds 1938

* Aspirant bij het FWO-V. Met dank aan Kaat Wils en Prof. em. dr. Lode Wils voor de kritische lezing van deze tekst.

1. Niet alleen kan de overgrote meerderheid van de sabotagedaden van het verzet in de jaren 1943-44 worden gesitueerd (zo ging de meest efficiënte sabotagegroep in België, de *Groupe G*, pas begin 1943 tot de actie over), ook de collaboratiebewegingen begonnen - althans in Vlaanderen - hun eigenhandige represailles in de eerste maanden van 1943. Cfr. Etienne Verhoeyen, *België Bezet, 1940-1944. Een synthese* (Brussel, 1994), pp. 305-324 en 423-436.

2. M. Vanerbe (pseudoniem van Driesskens), "De dictatuur in aantocht", *Zaken. Maandblad voor handel, nijverheid en technisch handelsonderwijs*, I/11 (december 1933), 189-192.

was hij diocesaan inspecteur van de lagere scholen in de provincie Limburg.³ Kortom, een weinig opvallende figuur, die in de ideologische strijd van zijn tijd hoegenaamd geen boegbeeldfunctie vervulde. De woelingen rond *Levet scone!* kunnen dan ook niet verklaard worden vanuit een herkenbare positionering van de auteur. Zelfs zijn priesterschap kon geen rol spelen, aangezien dit nergens in het boek werd openbaar gemaakt.⁴

Onder de schuilnaam 'Erica' (die hij ook in *Zaken* al had gebruikt) diende deze Paul Drieskens in de loop van 1942 een manuscript in bij het Davidsfonds, als inzending op de Em. Vliebergh-prijsvraag die in 1940 was uitgeschreven. Van de inzenders werd een oorspronkelijk en onuitgegeven essay over 'Vlaamsche levensschoonheid' verwacht, meer bepaald "een verhandeling van historisch-zielkundigen en volkspedagogischen aard over den Vlaming zooals hij is en zijn wil, en waarvan het doel moet zijn onze Vlaamsche gemeenschap bewust te maken van haar geestelijke roeping in het Europa van dezen tijd, haar het noodige zelfvertrouwen daartoe te schenken en de geestelijke middelen aan de hand te doen om die roeping te beleven."⁵ Het type tekst dat aan een dergelijke omschrijving beantwoordt, is per definitie onderhevig aan fundamentele spanning tussen een objectieve en een subjectieve pool: het gaat om de Vlaming zoals hij *is* - waarbij dit 'is' vrijwel samenvalt met 'was', zoals verderop nog zal blijken - en zoals hij *zijn wil*. De wetenschap - meer bepaald de geschiedenis, de psychologie en de pedagogie - wordt dus onmiskenbaar gehanteerd ter ondersteuning van subjectieve, noem het politieke doeleinden. Of nog, het subjectieve, toekomstgerichte element

3. Deze zeer summiere biografische gegevens haalden we uit: E. Koninckx, *Le clergé du diocèse de Liège (1825 -1967)* (Luik, 1974), p. 98; *Lectuur-Repertorium*, supplement II (Antwerpen -Tilburg, 1946), p. 198; Lambert Swerts, *Limburgs Letterkundig Lexicon in topologische volgorde* (Herk-de-Stad, 1981), p. 28; AMVC, dossier Drieskens. Omtrent zijn geboortedatum blijkt enige verwarring te bestaan : sommige bronnen vermelden 1887, andere spreken van 1880.

4. Volgens Lode Wils moet het ontbreken van de religieuze titulatuur beschouwd worden als een strategie "om geen slapende nazi-bonden wakker te maken". Cfr. *Honderd jaar Vlaamse Beweging - III. Geschiedenis van het Davidsfonds in en rond Wereldoorlog II* (Leuven, 1989), p. 219. Dit is ongetwijfeld gedeeltelijk waar, maar toch moet eraan toegevoegd worden dat Drieskens ook vóór en na de oorlog niet bepaald te koop liep met zijn priesterschap. In de brief die hij in 1935 aan Jan Grauls schreef i.v.m. een bijeenkomst van Oud-Germanisten gaf hij wel een overzicht van zijn beroepsactiviteiten, maar maakte hij geen melding van zijn religieuze activiteiten (Drieskens aan Grauls, 23/5/35; AMVC, dossier Drieskens). En wanneer hij in 1949 een boek liet verschijnen over *Het taalverschijnsel* (uitgegeven in de Laurier- en Venkelreeks van de Leuvense uitgeverij Ausum) bleef de titulatuur opnieuw beperkt tot "Dr".

5. Het verslag van deze Vliebergh-prijskamp staat te lezen in : *Volk en Cultuur*, II/49 (9/1/43), 16-17.

wordt erin geobjectiveerd doordat het gekoppeld wordt aan een zogenaamd objectieve, historisch-wetenschappelijke component. Ter aanduiding van dit soort teksten heb ik, ten voorlopigen titel, de term 'historische belijdenis' gemunt.⁶

Eind 1942 besloot een jury, samengesteld uit kanunnik Arthur Janssen, algemeen voorzitter van het Davidsfonds, Eduard Amter, algemeen secretaris, A. De Rees, hoofdbestuurslid, en kanunnik Gerard Philips, unaniem de prijs aan Drieskens toe te kennen. Inderdaad voldeed *Levet scone!* perfect aan de hierboven aangehaalde omschrijving van de 'historische belijdenis'. Dit wordt meteen duidelijk uit de structuur van het werk, dat uiteenvalt in twee afzonderlijke delen: het eerste deel is getiteld 'Vlaamsche volksaard' en bestaat essentieel uit een historisch overzicht, waaruit de elementen worden geput om een 'modern zelfportret' uit te tekenen. In deel twee, 'Vlaamsche levenskunst', schakelt de auteur over van het domein van de 'wetenschappelijke feiten' naar dat van de 'waarden' en 'normen': welke waarden moeten gekoesterd worden, wat zijn de voorwaarden daartoe en wat zijn de pedagogische implicaties hiervan? Dat dit tweede, normatief-subjectieve gedeelte de eigenlijke kern uitmaakt van het boek, wordt bevestigd door de titel *Levet scone!*, die een expliciete aansporing naar de toekomst toe bevat, terwijl de verwijzing naar het verleden eerder in een formeel aspect (met name de Oud-Nederlandse spelling) gelegen is. Het historische gedeelte krijgt daardoor een hoofdzakelijk instrumenteel karakter. Ook voor de jury woog het toekomstgerichte aspect duidelijk het zwaarst door. In de verantwoording van haar keuze noemde ze het boek enerzijds een "trompetstoot", die de Vlamingen zou doen "ontwaken tot besef van de werkelijkheid", anderzijds een "troonrede tot wettiging van onze volksfierheid en opwekking tot den laatsten, den definitieven stap naar onze kulturele wedergeboorte". Het verleden wordt met andere woorden essentieel in functie van heden en toekomst beschouwd. De relatie van het verleden tot de toekomst wordt daarbij in termen van recht zowel als van plicht beschreven: het grootse verleden verplicht de Vlamingen ertoe in

6. Ik gebruikte deze term voor mijn bijdrage tot het colloquium dat in oktober 1995 doorging te Brussel over de impact van de Tweede Wereldoorlog op de Belgische maatschappij en mentaliteit. Deze bijdrage verscheen onder de titel " 'En dépit de l'histoire...' Le discours sur le passé national dans quelques 'professions de foi historiques' parues pendant la Seconde Guerre mondiale" in Paul Aron, Dirk De Geest, Pierre Halen en Antoon Vanden Braembussche (edd.), *Leurs occupations. L'impact de la Seconde Guerre mondiale sur la littérature en Belgique* (Brussel, 1997), pp. 85-115.

het heden te 'ontwaken', maar geeft hen meteen ook het recht om dit te doen.

Dankzij deze prijs werd het boek niet langer alleen de historische belijdenis van Paul Drieskens, maar ook die van het Davidsfonds als zodanig. Ook het feit dat dit pseudo-wetenschappelijke boek op 90.000 exemplaren als verplicht boek in de Volksreeks verscheen, hield een statement in vanwege de grote Vlaamse en katholieke cultuurorganisatie. Deze identificatie met het Davidsfonds is ongetwijfeld één van de verklaringen waarom het boek dergelijke hevige reacties veroorzaakte - reacties die Paul Drieskens ongetwijfeld niet voorzien had bij het schrijven van zijn tekst. De vraag rijst immers of ditzelfde geschrift evenveel ophef zou gemaakt hebben indien Drieskens het louter ten persoonlijke titel zou hebben uitgebracht.⁷

Het veelbewogen verhaal van de receptie van *Levet scone!* is reeds grotendeels verteld door Lode Wils en hoeft dus hier niet helemaal herhaald te worden.⁸ We zouden het kortweg kunnen samenvatten met de boutade dat het boek 'voor de zwarten te wit, voor de witten te zwart' - maar voor vrijwel iedereen hoogst verwarrend of "verraderlijk" - was.⁹ In de collaboratiepers, onder meer in het DeVlag-schrijfsel *Balming*, het VNV- weekblad *De Nationaalsocialist* en het zogenaamd onafhankelijke, Grootnederlandse cultuurtijdschrift *Volk en Kultuur*, werd het boek verweten een product te zijn van de clericaal-belgicistische 'oude tijd'. De krampachtige reactie van Dr. Teske van de *Propaganda-Abteilung*, die secretaris-generaal Amter omwille van de uitgave van het boek bij zich op het matje riep, maakt duidelijk dat *Levet scone!* zich dicht bij - en op sommige plaatsen zelfs al over - de uiterste grens bevond van 'datgene wat gezegd kon worden' onder de Duitse bezetting. Tegelijk echter illustreert het hoe diffuus de

7. Dit was overigens één van de verwijten van de voorstanders van het boek aan het adres van de critici. Arthur De Bruyne kante zich, in een aparte beschouwing in *Volk en Kultuur* (13 november '43) heftig tegen deze aantijging. Hij benadrukte dat zijn kritiek "niet tegen het Davidsfonds maar tegen een door het Davidsfonds verspreid boek" gericht was. Ter bekrachtiging van dit standpunt voegde hij eraan toe: "Laat morgen dezelfde vereniging een boek uitgeven, dat het o.i. werkelijk waard is op tienduizenden exemplaren verspreid te worden, dan zal de bespreking zoo lovend zijn als ze in het geval dat ons bezig houdt afkeurend was."

8. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, III, pp. 219-224.

9. Slechts in tijdschriften die zich als 'a-politiek' profileerden, werd het boek onverdeeld positief onthaald. Zo b.v. in het moralistisch-katholieke recensie-tijdschrift *Boekengids*, XXI (1943), 74; en in het populaire geïllustreerde weekblad *Ons land* (dat zich even probleemloos pro-Duits opstelde tijdens de Tweede Wereldoorlog als pro-Amerikaans erna), 5 juni 1943.

grens tussen het toegelatene en het verbodene soms kon zijn in een land waar de Duitse machtsuitoefening door een militair bestuur verzekerd werd.

In KSA-kringen en bij de basis van het Davidsfonds zelf werd hetzelfde boek gebrandmerkt omdat er nergens een onmiskenbare steunbetuiging aan het vaderland België in te bespeuren was, wat in deze oorlogstijd nochtans méér dan nodig geacht werd. De secretaris van de lokale Davidsfondsafdeling van Ukkel nam om deze reden zelfs ontslag.¹⁰ En nog na de oorlog werd Drieskens door een uitzuiverings-comité uit de Kempen gevisieerd omwille van zijn "onvaderlandse houding", die onder meer tot uitdrukking kwam in "de geest van zijn boek *Levet scone!*".¹¹ De algemene teneur van deze kritiek uit 'witte' hoek werd op een ironische wijze geparafraseerd door Arthur De Bruyne in zijn artikel in *Volk en Kultuur* van 16 oktober 1943. Hijzelf erkende dat het boek doordesemd was met 'zwarte' elementen - in die zin verschilde zijn kritiek van degene die in de extreme collaboratiehoek verscheen-, maar hij zag daar zelf geen graten in. Wat hém vooral stoorde, was de verregaande begripsverwarring waaronder het boek leed. Vooral met de termen 'Diets' en 'Vlaams' sprong Drieskens volgens hem al te slordig om.

Professor Wils geeft een zeer eenvoudige verklaring voor de tegenstrijdige reacties op dit boek. Volgens hem was heel het werk, evenals de verspreidingsstrategie van het Davidsfonds, erop gericht een dam op te werpen tegen het nazisme. Hij noemt de erin verkondigde visie op het Vlaamse verleden ronduit "het tegendeel van de nationaalsocialistische beeldvorming waarmee Vlaanderen sinds mei 1940 werd overspoeld", onder meer door Robert van Roosbroeck, hoogleraar in de geschiedenis aan de Gentse Universiteit én overtuigd lid van de SS. In zover geeft Wils met andere woorden de critici uit collaboratiehoek gelijk. Voor het feit dat het boek niet ondubbelzinniger stelling nam tegen het nazi-regime -en zich zodoende blootstelde aan kritiek uit het 'eigen kamp'-, wijst hij een overweging van strategische

10. Brief van J. Vercruysee, voorzitter van Davidsfonds-Ukkel, aan algemeen secretaris Amter, 1 okt. 1943; Archief Davidsfonds, map Ukkel. Met dank aan Lode Wils, die mij zijn notities uit het Davidsfondsarchief ter inzage gaf.

11. Daarnaast zou deze onvaderlandse houding gebleken zijn uit het feit dat hij een Oostfront-vrijwilliger gehuwd zou hebben en uit "zekere uitlatingen in woorden". Het uitzuiveringscomité vroeg om deze redenen de uitsluiting van Drieskens uit zijn inspecteursambt -een verzoek waar de bisschop uiteindelijk blijkbaar niet is op ingegaan. Dit alles blijkt uit een brief van bisschop Kerkhofs van Luik aan priester Broeckx, 19 januari 1945; KADOC, papieren Broeckx, 4.5.1. Weer gaat mijn dank hier naar professor Wils, die mij bereidwillig en wel beseffend dat hij mij hierdoor kruut verschaftte om zijn eigen stelling te ondermijnen, op het bestaan van deze brief wees.

aard aan : aangezien vooral min of meer Vlaams-nationalistische intellectuelen van de collaboratie moesten weggehouden of teruggehaald worden, moest het discours van deze intellectuelen gedeeltelijk worden overgenomen. Daarom - maar misschien ook om de censuur op afstand te houden? - moesten 'afschrikwekkende' woorden als 'Belgisch' vermeden worden. Zelfs het woord 'Diets' zou volgens Wils gefungeerd hebben als een vlag waaronder een Belgische lading schuilging.

De bewijzen die Wils voor deze these aanhaalt, komen overtuigend over. Met name Drieskens' lezing van de opstand der Nederlanden in de 16de eeuw en van de Belgische Revolutie, getuigt inderdaad van een clericaal-Belgische gezindheid. Overigens kunnen we zelf in het boek ook andere passages aanhalen waarin nauwelijks verholen kritiek op het nazi-regime wordt geleverd.¹²

En toch lijkt ons Wils' verklaring niet helemaal bevredigend. De recurrente verwijzingen naar 'zwarte' auteurs als Elias, Verschaeve en Moens en naar een auteur als Schamelhout, die ongewild een wetenschappelijke legitimiteit verschaftte aan een racistisch flamingantisme, kunnen bijvoorbeeld niet worden afgedaan als een bedrieglijk lokaas, waarmee de al te Duitsgezinde Vlamingen terug in het Belgisch-flamingantische kamp konden binnengehaald worden. In dat geval zouden we immers kunnen verwachten dat Drieskens precies de a-typische passages uit hun werk zou gelicht hebben, om ze te gebruiken als een gezagsargument voor zijn eigen, Belgisch-clericale stellingname (dergelijke referenties zouden kunnen hertaald worden naar een uitspraak als: 'indien zelfs mijn objectieve tegenstander mijn mening verkondigt, dan moet mijn mening wel de juiste zijn'). Hoewel achter enkele referenties wel een dergelijke argumentatiestructuur te ontdekken valt¹³, is dit hoegenaamd niet de regel : Drieskens heeft zeker niet actief gezocht naar (relatief) pro-Belgische uitspraken

12. Zo gebruikt hij de pejoratief geladen term 'Hitlerisme' om het nationaal-socialisme aan te duiden (p. 87) en betreurt hij verderop dat "in deze tijden van overheersing van het brute geweld en aftakeling van de oude geestelijke waarden" het Vlaams-katholieke levensideaal in het gedrang komt, wat hem de volgende bittere mijmering doet ontvallen : "Weemoedig overschouwt men de puinen van de verwoeste heerlijkheid en staart onthutst naar de de overrompelende krachtsontplooiing van vreemde naturalistische ideologieën." (p. 178).

13. Het enige echt duidelijke voorbeeld hiervan vonden we op pagina 12, waar Drieskens zich verzet tegen de mening "dat rasvermenging fataal tot ontarding zou leiden" en hiervoor beroep doet op "sommige ethnologen", die zelfs beweren "dat kruising van aanverwante rassen de geestelijke begaafdheid der nakomelingen gunstig beïnvloedt en dat verscheidenheid van erfactoren de veelzijdigheid van een volk kan bevorderen." In een eindnoot verwijst hij dan naar Schamelhouts *Herkomst en etnische samenstelling van het Vlaamsche volk* (2de druk, 1938), terwijl hij nalaat erbij te vermelden dat Schamelhout op dezelfde pagina van hetzelfde boek uitweidt over de schadelijke gevolgen van de kruising van 'niet-aanverwante' rassen.

van de flamingantische auteurs in kwestie.¹⁴ Integendeel, hij gebruikt deze auteurs in de eerste plaats om zoiets als een Vlaamse of 'Dietse' identiteit te poneren - en hooguit plaatst hij een kritische kanttekening waar zich zich aan anti-Belgische overdrijving bezondigden.¹⁵

Werden de diepere drijfveren van Paul Drieskens misschien beter doorgrond door de *Balming*-recensent Bert Folens wanneer deze, enigszins vooruitlopend op de storm van tegenstrijdige reacties, stelde: "Halfslachtige mensen willen steeds iedereen tevreden stellen en jagen ten slotte allen tegen hen in het harnas. Drieskens wil verbroederen met de Dietschers, met de anglophiele flaminganten, met de patriotards van 'la Belgique une et indivisible' en met de separatisten?"¹⁶

Mij overtuigt ook deze verklaring niet helemaal. Mijns inziens lijden de verklaringen van Folens en Wils - hoe weinig deze auteurs voor de rest ook met elkaar gemeenschappelijk hebben - fundamenteel aan dezelfde eenzijdigheid: beiden leggen namelijk al te sterk de nadruk op een soort 'verborgen agenda', een onduidelijke intentie van de auteur, waardoor zij de tegenstrijdige reacties volledig op rekening schrijven van de onderscheiden 'verwachtingshorizonten' bij de verschillende (groepen) lezers.¹⁷ Maar zou het niet kunnen dat het boek zelf onderhevig was aan een fundamentele ambiguïteit - een ambiguïteit waarvan de auteur

14. Nochtans had hij in het vaak geciteerde *Onze wording tot natie* (1932) van Elias wel degelijk passages kunnen vinden die zich tot een dergelijk strategisch gebruik leenden. Zo op p. 66-67, waar Elias al in de Brabantse Omwenteling, maar meer nog in de Belgische Revolutie, heel wat - weliswaar nog negatieve -, bestanddelen ontdekte die een potentieel nationaal gevoel konden schragen en die hadden kunnen uitgebouwd worden tot een "positief gevoelen met een vaste basis", ware er niet de groeiende Vlaamse gedachte geweest.

15. Dit is onder meer het geval op p. 111-112, waar hij tegen Elias in de bijdrage van het Belgische parlement tot de Vlaamse ontvoogding beklemtoont, zonder daarom de katalyserende kracht van het Vlaams-nationalisme te ontkennen.

16. Ook P. Vermeir kloeg een dergelijke halfslachtigheid bij Drieskens aan in zijn recensie voor *De Nationaalsocialist* (17/7/43)

17. Ze vinden daardoor gedeeltelijk - en waarschijnlijk ongewild - aansluiting bij een traditie binnen de intellectuele geschiedenis die als een 'hermeneutiek van de receptie' kan omschreven worden (Gadamer, Jauss, Stanley Fish, Tony Bennett) en die zich concentreert op de geschiedenis van opeenvolgende lezingen en interpretaties van de tekst door verschillende 'interpretatieve gemeenschappen', veeleer dan op de tekst zelf. In zijn meest extreme vorm leidt een dergelijke benadering tot de 'verdwijning' van de tekst zelf (cfr. Martin Jay, "The textual approach to intellectual history", in: *Force Fields. Between intellectual history and cultural critique* (New York, 1993), pp. 159-166). We zouden inderdaad kunnen stelen dat in interpretaties als die van Wils en Folens de tekst (de 'boodschap') zelf 'verdwijnt' tussen enerzijds een eenduidig verklaarde intentionaliteit van de auteur (de 'zender') en een complex verwachtingspatroon bij de lezers (de 'ontvangers').

zich misschien niet eens bewust was? Om dit te achterhalen, is het nodig dieper te graven dan de oppervlakte van de tekst, dan de erin uitgedragen inhoud. Het komt erop aan de 'geschiedfilosofische' uitgangspunten te achterhalen die het feitelijke historische verhaal schragen. Dergelijke uitgangspunten kunnen geëxpliciteerd worden door de auteur maar kunnen zich ook subtiel manifesteren in de discursieve aspecten van de tekst. Het gehanteerde discours - en daarmee bedoel ik het amalgaam van semantische, syntactische en retorische aspecten dat vorm geeft aan een tekst - is het domein bij uitstek waar de auteur zijn autonomie gedeeltelijk verliest en waar hij toegevingen moet doen aan elementen als tijdsgeschiedenis, groepstoebehoren en sociale afkomst, maar ook aan de specifieke context waarin de tekst tot stand is gekomen. We moeten met andere woorden deze tekst niet zozeer als een neutraal vehikel bestuderen waarin de mening en de intentie van de auteur transparant gemaakt worden - of integendeel opzettelijk versluierd-, dan wel als een realiteit die gedeeltelijk autonoom staat ten opzichte van de auteur -ja zelfs min of meer 'voorafgaat aan' die auteur. Dit artikel wil precies een dergelijke perspectiefverandering toepassen op een zeer beperkt corpus - één boek-, dat zich hier bij uitstek toe leent.

DE AANVANG VAN DE VLAAMSE 'VOLKSWORDING'

Toch laat ik mijn analyse een aanvang nemen bij een strikt inhoudelijk-descriptieve vraag: wanneer laat Drieskens zijn historisch verhaal een aanvang nemen? Het antwoord op deze vraag kan immers een licht werpen op andere, cruciale vragen, zoals: wat waren volgens de auteur de drijvende krachten, de *agentia* in de geschiedenis, of althans in de nationale geschiedenis? En: binnen welke territoriale en/of etnische grenzen situeerde hij de 'nationale' geschiedenis?

De verste wortels van de nationale geschiedenis situeert Drieskens op het ogenblik van de Germaanse invallen, toen uit een samensmelting van voornamelijk Frankische met Friese en Saksische elementen ons "*raciaal complex*" tot stand kwam. Dit samengaan van drie Germaanse volksstammen - waarbij aan elk van hen een aantal vaste kenmerken werd toegeschreven - was een veel voorkomende *topos* in de collaborationistische beeldvorming over

de Vlaamse/Dietse geschiedenis¹⁸, maar in tegenstelling tot auteurs als de dichter Ferdinand Vercnocke en Pater Stracke¹⁹ poneerde Drieskens nog niet het bestaan van zoiets als een Diets volk op het ogenblik van deze samensmelting. Het amalgaam van

18. Het was echter zeker geen uitvinding, noch een monopolie van deze collaborerende historiografen : het gaat immers om een traditioneel motief in de Nederlandse historiografie en historische beeldvorming, "ons reeds op de schoolbanken ingeprint" (B.H. Slicher van Bath, *Mensch en Land in de Middeleeuwen Bijdragen tot een geschiedenis der nederezzettingen in Oostelijke Nederland*.II: *Mensch en omgeving* (Assen, 1944), p. 122). Volgens H.A. Heidinga ("Midden-Nederland tussen Friezen, Franken en Saksen", *IPP-Publicaties*, 411 (1986), p. 128-140 (p. 129)) was de "pre-occupatie met Friezen, Franken en Saksen", waarvan hij het hoogtepunt in de eerste helft van de 20ste eeuw situeerde "een erfenis van de romantiek", ontstaan vanuit een nood aan bevestiging van "het volkseigene". Het motief strookte in ieder geval veel beter met de romantische drang naar eenheid in verscheidenheid dan de homogeniserende en gaandeweg door Holland gedomineerde 'Bataafse mythe'. Slicher Van Bath (*o.c.*, p. 122) verwijst naar L.Ph.C. Van den Berghs *Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie* (Den Haag, 1852) als het oudste spoor van dit motief. Bij Van den Bergh heeft het motief evenwel een nog hoofdzakelijk territoriale betekenis. P.J. Blok daarentegen beschouwde in zijn *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk* (Leiden, 1893) de drie genoemde stammen als "de hoofdfactoren [...] waaruit de latere Nederlandsche bevolking is ontstaan" (p. 62-3 van de 3de druk, 1923). Tijdens het Interbellum werd het ook een recurrent motief in de Nederlandse schoolboeken voor 'Vaderlandsche Geschiedenis'. Het tot dan toe bij uitstek Klein-Nederlandse gegeven werd door Pieter Geyl moeiteloos ingekapseld in zijn Groot-Nederlandse geschiedvisie. Reeds in de eerste alinea van zijn *Geschiedenis van de Nederlandsche Stam*, I (1930), heet het dat de Friezen en de Saksen, samen met en onder de inwerking van de dominante Franken "de grondstof voor de Nederlandsche stam hebben geleverd" (p. 13) Het lijkt waarschijnlijk dat de *topos* langs dit Groot-Nederlandse kanaal is binnengeslopen in de flamingantische historische beeldvorming. In elk geval vinden we het terug in Elias' *Onze wording tot natie* (p. 20); anderzijds legde Leo Van der Essen in de 'officiële' *Geschiedenis van Vlaanderen*, die in 1936 begon te verschijnen onder de redactie van onder meer Robert Van Roosbroeck veel meer de nadruk op het verschil tussen de Franken enerzijds en de Friese (en misschien Saksische) kustbewoners dan wel op hun samensmelting als volksvormende kracht. (*Geschiedenis van Vlaanderen* deel 1 (Brussel, 1936), p. 123-124). Terwijl in Vlaanderen dit motief vooral in trek bleef bij Groot-Nederlands-gezinde flaminganten, zou het in Nederland steeds meer in de kaart spelen van centrifugale, anti-nationale krachten, zoals in de bij de SS aanleunende regionalistische beweging Saxo-Frisia of in de eveneens Duitsgezinde 'Frankische Werkgemeenschap de Spade'. Mede door deze nationaal-socialistische toeëigening geraakte het 'slagwoord' na de oorlog in discredit, mede door de indrukwekkende argumentatie die Slicher van Bath ertegenin bracht -althans wat het Saksische element betrof- in zijn in 1944 uitgegeven dissertatie (cfr. *supra*, en ook: Slicher van Bath, "De Saksen", in: *Friezen, Saksen, Franken. Lezingen, gebonden voor de Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse academie van wetenschappen te Amsterdam*. Bijdragen en mededelingen van de Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse academie van wetenschappen te Amsterdam (Amsterdam, 1947), pp. 37-45, waar hij de mythe ook meer in het algemeen verwierp). Heidinga, "Midden-Nederland", p. 28, sloot zich aan bij Slichers kritiek, maar pleitte niettemin voor een zekere opwaardering van de drie roemruchte Germaanse volksstammen als historische verklarende factor, zij het ontdaan van hun deterministische component.

19. Cfr. Ferdinand Vercnocke, *Onze Adelbrieven* (Brussel, Steenlandt, 1942), p. 12 en Desiderius Adolf Stracke, s.j., *In de leer bij Jacob van Maerlant. Voordracht uitgesproken op de Brugse Cultuurdagen, 31 Mei 1942* (Brugge, Wick Op, 1942), p. 6 en 7.

Germaanse stammen vormde slechts "de kern [...] waaruit geleidelijk ons Dietsche volk zou groeien". (p. 18) De vraag wanneer dit volk - en dus de nationale geschiedenis- dan wel ontstond, wordt door Drieskens expliciet geproblematiseerd: "Bij gemis van eigen literaire en andere cultuurhistorische documenten uit de vroege middeleeuwen, valt het moeilijk precies te bepalen wanneer de bevolking van het Nederfrankisch gebied, globaal gesproken, zoover was geëvolueerd, dat zij, hoewel Germaansch van bloed, een specifiek Dietsch karakter droeg, onderscheiden niet enkel van de geromaniseerde Franken in het Zuiden, maar ook van de overrijnsche germaansche stammen." (p. 26) Hij definieert hier dus het proces van volkswording als een proces van culturele differentiëring binnen een groter, Germaans geheel, dat zijn samenhang op fysisch-biologische criteria -met name het 'bloed'- baseerde.

Dat de eerste sporen van het bestaan van een volk bij voorkeur in 'literaire en cultuurhistorische documenten' gezocht wordt, betekent evenwel niet dat deze cultureel-geduide volkswording voor Drieskens een volstrekt autonoom en chronologisch precies aan te wijzen feit zou geweest zijn. Integendeel, zijn visie op natievorming is als gradueel te typeren, wat treffend tot uiting komt in volgend citaat: "Het is pas in de vijftiende eeuw, nadat de hertogen van Bourgondië het particularisme van staten en steden zullen hebben ingedijkt en tevens alle Dietsche gouwen onder één scepter vereenigd, dat het gunstig klimaat voor de ontwikkeling eener ruime Dietsche volksgemeenschap zal worden geschapen. En toch priemt het morgenrood van een Dietsch volksbestaan reeds door het effen grauw der vroeg-middeleeuwsche lucht, om dan einde der twaalfde eeuw, verrassend hel en typisch volksch, te gloren in cultuurprodukten als 'Van den Vos Reinaerde', de 'Servatiuslegende' en de 'Eneit'." (p.27) Het volk wordt hier dus opgevat als een voorafgegeven begrip dat reëel bestaat, onafhankelijk van zijn culturele veruitwendigingen. Die culturele veruitwendigingen op hun beurt zijn niet gebonden aan politieke constellaties, maar worden er wel door bevorderd.

Het 'pre-culturele' volksbegrip mag evenwel niet in biologische termen verstaan worden. Drieskens zelf omschrijft het als "*een Dietsche volkspsyche [...] die, zonder cultureele uitstraling naar buiten, onbewust maar krachtig leefde in eigen denken en voelen, eigen vroomheid, eigen zeden en gebruiken, en ook in eigen gesproken taal*". (p. 26) Het begrip 'volkspsyche' lijkt m.a.w. een intermediair niveau uit te maken tussen het biologische en het culturele. Van dit laatste onderscheidt het zich doordat het onbewust is en receptief - en daarom nog niet naar buiten 'uitstraalt'. Dat in de opsomming van de

componenten van deze 'volkspysche' het meest communicatieve element -de gesproken taal- op de laatste plaats komt, is waarschijnlijk niet toevallig - en in ieder geval significant: het volk wordt niet door communicatie (en dus door samen-leven) tot stand gebracht, maar die communicatie is integendeel de eerste, spontane veruitwendiging van een diepere volkspysche.

Drieskens' visie op de wording van volk en natie kan dus in de volgende chronologische sequentie geschematiseerd worden: raciale basis - volkspysche of volkskarakter - cultuur - natie (en dus: politiek). Met een dergelijke opvatting vindt hij aansluiting bij collaboratiegezinde auteurs als Wies Moens en zelfs bij iemand als Van Roosbroeck. Een belangrijk onderscheid met deze auteurs is gelegen in het feit dat voor Drieskens deze chronologische opeenvolging niet correspondeert met een soort centrifugale beweging van het meest essentiële naar het meest accidentele. Dit geldt wel voor de relatie tussen laatste drie componenten (volkspysche -cultuur -natie), maar tussen de raciale basis en het volkskarakter is de relatie eerder omgekeerd: niet de raciale zuiverheid is waar het op aankomt, maar wél de "psychische eenheid [...] waardoor de vrij opstrevende zielen der volksgenooten worden samengebundeld tot een stevige, onverwoestbare cultuurgemeenschap." (p. 16) Overigens valt het op dat waar iemand als Wies Moens de uitdifferentiëring van het Dietse volk binnen de Germaanse cultuurgemeenschap essentieel zag als het resultaat van de strijd van het Germaanse element tegen enerzijds de natuurkrachten en anderzijds de Romaanse belagers²⁰, Drieskens ditzelfde proces als volgt beschrijft: "Dankzij het moeizame bekeerings- en beschavingswerk, werd het Nederfrankisch gebied degelijk en duurzaam ontgonnen tot een vruchtbaren bodem met gaven, eigen Germaanschen ondergrond, waarin de christelijk-Latijnsche cultuurbestanddeelen geleidelijk werden opgenomen en vermengd." (p. 25) De agrarische metafoor die hier gebruikt wordt, wijst erop dat voor Drieskens de wording van het volkskarakter geen defensieve strijd, maar wel een accumulatief dynamisch proces was. Het contrast met Moens en consoorten wordt nog frappanter wanneer we in overweging nemen dat de dynamiek van deze accumulatieve beweging gevormd werd door vermenging -zowaar met *Latijnse* elementen-, terwijl een strijdmetafoor precies een afweer tegen een dergelijke vermenging met externe elementen veronderstelt. Tegenover dit positieve oordeel

20. Cfr. Wies Moens, *Onze Volksche Adel. Rede uitgesproken te Mechelen op 25 November 1941* (Antwerpen, uitgegeven voor het VNV door 'Volk en Staat', 1942), p. 8. Ook voor Moens ging het meer specifiek om "de Franken, Friezen en Saksers, [...] waaruit, naar het getuigenis van de wetenschap, ons volk ontstaan is." (p. 6)

over vermenging lijkt Drieskens' benadrukking van de bewaarde gaafheid van de 'Germaanschen ondergrond' -en dus van het raciale complex- enigszins disfunctioneel.

DE DIEPTESTRUCTUUR: EEN EEUWENLANGE STRIJD VOOR 'HET WEZEN'

Dat de auteur de vreedzaamheid van de Vlaamse of Dietse volkswording beklemt, betekent niet dat het begrip 'strijd' geen rol speelt in zijn visie op het nationale verleden. Integendeel zelfs, hij eigent zich het klassieke flamingantische discours toe, waarin Vlaanderens geschiedenis als één lange strijd werd voorgesteld.²¹ Eerder dan Drieskens' behandeling van de verschillende fasen van deze strijd afzonderlijk te belichten, beperken we ons tot de analyse van één korte passage, waarin als het ware de film van de strijd in een razendsnel tempo wordt afgespeeld. Leidmotief is het "Vlaamsch-katholieke levensideaal", waarvan Drieskens stelt: "Het is aan dit verlokkelijk en substantieel ideaal, dat Vlaanderen zich gesterkt heeft in een ver verleden, toen het boven andere naties is uitgegroeid in macht en schoonheid. Voor dit ideaal zijn onze Brigands roemrijk bezweken en hebben de opeenvolgende generaties, sedert honderd jaar, dapper gestreden tegen overmachtige vijanden. En is het niet de vlam van dit ideaal, die de jeugdige zielen van onze IJzerhelden verteerde als zoenoffer voor een vrij en zuiver Vlaamsch-katholiek vaderland? Hun lijken liggen als zaden in 't zand, doch de hoop op den oogst zal ijdel blijken, indien het Nieuwe Vlaanderen niet integraal in dezelfde Vlaamsch-katholieke levensbeschouwing wordt opgevoed." (p. 174). Wanneer we deze zin vanuit een discursief standpunt benaderen, dan kunnen we er een opsommende structuur in ontwaren. De verschillende delen van deze opsomming worden evenwel niet samengehouden door een progressieve logica waarbij ieder lid verwijst naar (en dus afhankelijk is van) het voor-

21. Dat dit flamingantische discours op zijn beurt -in de jaren vlak vóór de Eerste Wereldoorlog- de fakkel overgenomen had van de Belgische 'mythe des dominations étrangères', werd al aangegeven door Jo Tollebeek, "La Bataille des Eperons d'Or. Le culte de 1302 et la lutte flamande", in: Anne Morelli (ed.), *Les grands mythes de l'Histoire de Belgique, de Flandre et de Wallonie* (Brussel, 1995), pp. 205-218. (p. 212). Voor de opbouw van de Belgische versie van de mythe verwijs ik naar Jean Stengers, "Le mythe des dominations étrangères dans l'historiographie belge", *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 59 (1981), 382-401. Daaruit blijkt dat ook in de Belgische mythe de nadruk zeer sterk gelegd werd op het *beboud* van het (eeuwige) 'caractère nationale', *ondanks* de opeenvolgende vreemde overheersingen (vooral p. 399).

gaande lid, maar wel door een voortdurende terugkoppeling naar één kerngegeven, m.n. het 'ideaal' of de 'levensbeschouwing'. Wanneer we nu deze discursieve vaststelling vertalen naar een 'geschiedfilosofisch' niveau, dan kan dit suggereren dat Drieskens in de nationale strijd niet zozeer een door causale principes gestuurde continuïteit onderkent, dan wel wat we een 'transhistorische identiteit' zouden kunnen noemen: de strijd blijft fundamenteel dezelfde, en de verschillende fasen zijn evenzovele emanaties van die ene strijd. Deze stelling wordt bevestigd door de vaststelling dat eender welk lid van deze opsomming kan weggelaten worden zonder dat de homogeniteit van het geheel wordt geschaad. Ook het onderling verwisselen van de verschillende leden zou structureel niets veranderen. De chronologische volgorde lijkt met andere woorden eerder het resultaat van een (uitwendige) conventie dan een postulaat van de innerlijke logica van de opsomming.

Terugkerend tot de narratieve inhoud van deze passage, stellen we vast dat er doorheen de Vlaamse geschiedenis een conjuncturele golfbeweging geponceerd wordt, die min of meer overeenstemt met het romantische schema dat tot op heden in flamigantische kringen het discours over de Vlaamse geschiedenis blijft domineren: van middeleeuwse grootheid over verval in de 16de-17de eeuw naar een hernieuwde grootheid die in de toekomst geprojecteerd wordt. Opmerkelijk daarbij is, dat alleen in het tweede en derde lid van de opsomming de *agens* geïndividualiseerd wordt (respectievelijk de 'Brigands' en 'de IJzerhelden'). In het eerste en het laatste lid is er integendeel sprake van een *collectivum*, respectievelijk 'Vlaanderen' en 'het Nieuwe Vlaanderen'. Dit lijkt erop te wijzen dat in tijden van grootheid het Vlaamse volk door homogeniteit wordt gekenmerkt, terwijl in perioden van laagconjunctuur heel de grootheid wordt samengebald in enkele uitzonderlijke figuren die tegen de hen omringende kleinheid strijden.

Het katholiek-Vlaamse ideaal moest volgens Drieskens niet zomaar verdedigd worden als een waardevol goed, maar wel als een essentiële pijler van het Vlaamse of Dietse volkswezen. Het veelvuldige gebruik van het woord 'wezen' of 'volkswezen' is al even symptomatisch voor Drieskens' geloof in een transhistorische identiteit doorheen de nationale geschiedenis als de structuur van de eerder geanalyseerde opsomming.

Doorheen heel het historische relaas is een spanning waar te nemen tussen deze 'transhistorische identiteit' en het concrete

verloop van de Vlaamse of Dietse geschiedenis. Deze spanning is evenwel geenszins symmetrisch: het transhistorische -en dus eeuwige- wordt immers onveranderlijk als het essentiële beginsel aanzien, terwijl aan het historische -en dus contingente- een accidentele waarde wordt toegeschreven. Dezelfde 'dubbele temporaliteit' die Elke Brems in het culturele discours van *Volk en Staat* heeft blootgelegd, lijkt met andere woorden ook de geschiedvisie in *Levet scone!* te bepalen²². In de bijdrage die ikzelf leverde tot het colloquium over de impact van de Tweede Wereldoorlog op de Belgische maatschappij (oktober 1995) heb ik bovendien vastgesteld dat ook de meeste 'historische belijdenissen' uit uitgesproken collaboratiehoek door deze 'tweesporige' geschiedvisie beheerst werden. De structurerende functie van de binaire tegenstelling tussen het eeuwige en het contingente in *Levet scone!* wordt onder meer geïllustreerd door volgende passage: "Diplomatieke berekening, door evenwichts- en compensatie-overwegingen ingegeven, soms ook historische groei, hebben vaak in de geschiedenis gescheiden wat natuurlijk samenhoorde, en anderzijds grondig verschillende volken in eenzelfde staatsgemeenschap samengebracht." (p. 200) 'Historische groei', een begrip dat nochtans het kortstondige schijnt te neutraliseren door de nadruk op het organische, wordt hier dus (gedeeltelijk) geplaatst tegenover 'natuur' -een begrip dat fungeert als drager van het eeuwige - terwijl het aan dezelfde zijde wordt geschaard als de bij uitstek contingente notie 'diplomatieke berekening'.

Parallel met de tweespalt tussen 'natuur' en 'geschiedenis' loopt in dit citaat die tussen 'volk' en 'staatsgemeenschap'. Meteen valt op, dat de begrippen die het tijdelijke uitdrukken grotendeels uit de politieke sfeer komen ('diplomatie', 'staat'), terwijl het vóórpolitieke karakter van het volk beklemtoond wordt door zijn semantische associatie met 'natuur'. Door die associatie wordt overigens duidelijk gemaakt dat Drieskens zich niet helemaal heeft losgemaakt van het biologisch-rationeel volksbegrip. Want al was voor hem de natuur ongetwijfeld in de eerste plaats de door God gegeven essentie (in een thomistische betekenis), toch was de biologische connotatie van het woord nooit echt veraf. Het is niet denkbeeldig dat precies deze vergelijkende betekenis van het begrip 'natuur' Drieskens in staat stelde op sommige plaatsen blij-

22. Elke Brems, "Aanhoort het bloed". *De literaire kritiek in Volk en Staat (juni 1940 - juni 1941)* (Leuven, onuitg. lic. verh., 1993), p. 27.

baar argeloos te spreken over 'het Dietsche/Vlaamsche ras' of 'het Dietsche/Vlaamsche bloed'.²³

Dat de relatie tussen het contingente en het eeuwige asymmetrisch is, brengt Drieskens op een andere plaats tot uitdrukking: "In weerwil van een sinds drie eeuwen uiterst ongunstig historisch klimaat, eigen verval en versplintering en lamlendigheid ten spijt, zijn wij toch een leefbare en levende volksgemeenschap gebleven." (p. 115) Zoals ik ook al in mijn bijdrage tot het vernoemde colloquium aanstipte, waren dergelijke toegeevende constructies, gestructureerd rond voorzetsels als "spijs", "in weerwil van"²⁴, ..., zeer typerend voor het toenmalige flamingantische discours over het Vlaamse verleden. Contingente factoren kunnen het eeuwige wezen weliswaar doen ontaarden of verdelen, maar nooit definitief verwoesten. Adjectieven als "onoplosbaar"²⁵, "onuitroeibaar"²⁶, maar vooral "onverwoestbaar"²⁷ fungeren dan ook niet zelden als attriboot bij substantieven als "volksaard" of "volkswezen".

In de tot hiertoe aangehaalde passages wordt de relatie tussen enerzijds het substantiële en eeuwige en anderzijds het accidentele en contingente vaak als een 'intern-extern' relatie aangeduid. Het grootste gevaar voor het volkswezen wordt dan gesitueerd in de mogelijke internalisering van contingente of 'vreemde' factoren. Deze internalisering ligt vervat in frequent gebruikte werkwoorden woorden als "aantasten"²⁸, "invreten"²⁹, "inwerken"³⁰, "vergiftigen"³¹, terwijl het resultaat van deze processen wordt aangeduid als "ontworteling"³², "verbastering"³³, "verwording"³⁴ of "ontaarding".³⁵

23. Onder meer op p. 47 ("het Dietsche ras"); vgl. p. 120 (waar de "Dietschers" worden beschreven als "een ras met schranderer realiteitszin"), 155 ("ons ras", dat een "onverwoestbare vitaliteit" bezit) en 177 ("het onverwoestbaar-eigengeaard Vlaamsche ras"). Opmerkelijk is dat ook in zijn in 1949 verschenen werkje over *Het Taalverschijnsel* (cfr. n. 4) Drieskens nog geen afstand heeft gedaan van het rasbegrip als *explanans* van volksverschillen. (p. 31)

24. o.m. p. 222

25. p. 115.

26. p. 116

27. o.m. p. 7, 14, 155, 177.

28. o.m. p. 63, 65, 68.

29. p. 98

30. p. 100.

31. p. 189.

32. o.m. p. 68

33. o.m. p. 70

34. p. 188

35. o.m. p. 63, 68, 82, 86, 91, 92, 93, 203.

De relatie tussen het interne en het externe (en dus tussen het eeuwige en het contingente) was voor Drieskens evenwel niet per definitie negatief. Het was immers eigen aan een florerend volk dat het naar buiten trad. Terwijl internalisering van externe factoren Drieskens' discours over Vlaanderens neergang en armoede domineert, wordt het relaas over Vlaanderens grootheid en roem precies beheerst door processen van externalisering. De grote gebeurtenissen, kunstwerken, instellingen of helden uit de nationale geschiedenis worden dan getypeerd als een "uitdrukking", een "uiting" of een "exponent" van het (volks)wezen. Of om het in Drieskens' eigen woorden te zeggen: "Krachtens zijn wezensstructuur heeft ieder volk zijn eigen denkrant, eigen sensibiliteit, eigen psychische reacties, die typisch naar buiten uitstralen in heel zijn uiterlijke statische gedaante en in zijn dynamische activiteit van daden en scheppingen." (p. 31) Het werkwoord 'uitstralen' geeft goed weer wat we al eerder aangaven, met name dat Drieskens de geschiedenis niet beschouwde als een intern aangedreven proces, beheerst door een causale logica, maar wel als een steeds hernieuwde centrifugale beweging vanuit een eeuwige kern. De relatie tussen de verschillende 'daden en scheppingen' tot mekaar is derhalve van secundair belang; wat telt is hun respectieve relatie tot 'het wezenlijke'.

Het contingente is dus niet per definitie 'slecht'. Er moet namelijk een onderscheid gemaakt worden tussen de contingente factoren die een emanatie waren van het wezen en deze die integendeel een externe oorsprong hadden en dus 'wezensvreemd' waren. Eens te meer hebben we hier te doen met distincties die ook het historische discours van onder meer Moens en Vercnocke schraagden. Drieskens' tekst onderscheidt zich hiervan doordat hij meer ruimte laat voor positieve internaliseringsprocessen (zoals ik reeds vermeldde, oordeelde hij positief over de Latijnse invloed op het Dietse volkswezen) en doordat hij anderzijds ook negatieve elementen toelaat in zijn omschrijving van het 'eeuwige volkswezen'. De "worm in eigen [d.i. Vlaamse] boezem" situeert hij voornamelijk in het volgens hem aangeboren individualisme en particularisme van de Vlamingen. (p. 203; vgl. p. 35, 118) én in hun neiging naar het zinnelijke (p. 124).

Precies dit onderscheid tussen 'wezensgebonden' en 'wezensvreemde' elementen - en de uitdrukkelijke voorkeur voor deze eerste- verklaart waarom Drieskens in het Vlaamse verleden vooral het culturele aspect behandelt. Immers, "nergens komt de geaardheid van een volk tot meer karakteristieke expressie dan in de culturele bedrijvigheid van taal en kunst, van wetenschap en godsdienst, omdat hierin de volksziel de volle maat geeft van haar

innigheid en eigendommelijke scheppingskracht.” (p.31) De politiek daarentegen werd eerder beschouwd als het geliefkoosd domein voor wezensvreemde, contingente factoren die het eeuwige wezen bedreigen.

Aangezien het culturele en in mindere mate ook het politiek-militaire verleden als een veruitwendiging van het volkswezen wordt beschouwd, krijgt dit verleden een welomschreven functie naar het heden toe: het verleden moet “getuigenis afleggen van” of “getuigen voor” het eeuwige volkswezen.³⁶ De functie van het verleden is m.a.w. als ‘heuristisch’ te omschrijven: het overschouwen van het verleden moet de lezer op het spoor brengen van zijn eigen wezen. Vooral de late middeleeuwen - en met name de veertiende eeuw, die door Driessens als de “Dietsche glansperiode” wordt bestempeld (p.114) - krijgen om die reden veel aandacht, want het was toen dat men “de ideale, rasechte Vlaamsche wezensstructuur” heeft zien “uitgroeien en uitstralen”. (p. 114)

We zouden een dergelijk discours over het verleden met een term uit de semiotiek ook als *iconisch* kunnen bestempelen³⁷; iedere episode uit de nationale geschiedenis fungeert als een herkenbaar beeld van die geschiedenis in haar totaliteit; en in ieder cultureel produkt uit het Vlaamse verleden manifesteert zich de hele Vlaamse ‘volksziel’. Deze iconiciteit van het historische discours treedt zeer duidelijk naar voor in een motief dat in het romantisch-flamingantische discours steeds een dominante rol gespeeld heeft, namelijk dat van de torens en kathedralen, die “ranke evenbeelden van de naar God hunkerende Dietsche volksziel”. (p.53) Niet alleen in de tekst zelf, maar meer nog in de afbeeldingen die de tekst opluisteren, stoten we voortdurend op deze torens. Reeds op de kapt van het boek prijkt de toren van de Antwerpse kathedraal, met op de voorgrond een bijna even grote graanhalm. De toon was meteen gezet voor een verheerlijking van het vruchtbare, aan de grond gebonden maar tegelijk naar God opstrevende Vlaanderen.³⁸ Bovendien werd zowel op de

36. Cfr. p. 22, 33, 38, 42, 147.

37. Voor een elementaire definitie van het complexe begrip ‘iconiciteit’ verwijs ik naar: H. Van Gorp, e.a., *Lexicon van literaire termen* (Leuven, 1991), p.187.

38. Op de laatste bladzijde van zijn boek *Wij, verdachten* (1941), drukte de latere SS-leider René Lagrou zijn hoopvolle verwachting bij zijn terugkeer in Vlaanderen uit aan de hand van een bijna identieke -zij het niet-gevisualiseerde- metafoor: “Daar klaart Vlaanderen, het eeuwige Vlaanderen voor ons open. Zijn torens bleven gespaard. Zijn koren is blond, zijn weiden zijn zat-groen en vreedzaam en goedig staan er zijn koeien.” (p. 219) De scheiding der geesten die door de bezettingssituatie veroorzaakt werd, kon dus niet helemaal

eerste als op de laatste foto die in het boek werd afgedrukt, een toren afgebeeld. De eerste toonde de Halle, het Belfort en het stadhuis van Gent en had als onderschrift: "Het 'nijvere, vrije, fiere Vlaanderen'", op de laatste zien we de IJzertoren, beeld van "Het zelfstandig herrijzende Vlaanderen". De hele geschiedenis van Vlaanderen, met de reeds vermelde hoog- en laagconjunctuur, werd met andere woorden samengebald in deze twee torens.

Een dergelijke 'iconische' visie doet onmiskenbaar afbreuk aan de uniciteit van zowel historische gebeurtenissen als culturele producten. Of het nu om het belfort van Gent of om de kathedraal van Antwerpen gaat heeft uiteindelijk weinig belang, aangezien zij in essentie identiek zijn. Hetzelfde kan gezegd worden van bijvoorbeeld de Guldensporenslag en de Boerenkrijg. Inzoverre precies die uniciteit het fundament is van de geschiedenis en van de historische wetenschap, kan Drieskens' betoog als a-historisch getypeerd worden, ondanks de uitvoerige aandacht die hij in zijn boek aan het verleden besteedt.³⁹

DRIE TEGENSTELLINGEN 'AAN DE OPPERVLAKTE'

De dubbele gelaagdheid van Drieskens' geschiedvisie, het iconische karakter van zijn discours en de discursieve procedures die hiermee gepaard gaan, zijn net zo goed terug te vinden in historische teksten uit VNV- en DeVlag-hoek. In meer technische termen zouden we kunnen stellen dat de 'dieptestructuur' (d.i. de meest fundamentele semantische categorieën, begrippenparen, binaire tegenstellingen, e.d. die, hoewel vaak onuitgesproken, het hele betoog onderbouwen) van al deze teksten min of meer identiek is.⁴⁰ Op basis van die vaststelling tot het besluit komen dat Drieskens onbewuste Nazi-sympathieën koesterde, zou evenwel

verhullen dat mensen als Lagrou en Drieskens in een zeer gelijkaardige intellectuele traditie waren opgegroeid.

39. De woorden die Jauss gebruikt om het traditie-onderzoek in de literatuurgeschiedenis aan te klagen, zijn ook hier van toepassing: "the recognition of the enduring within perpetual change released one from the labor of historical understanding" (Hans Robert Jauss, "Literary history as a challenge to Literary theory", in: Hans Robert Jauss, Timothy Bahti (vert.), *Towards an Aesthetic of Reception* (Minneapolis, 1982), p. 9).

40. Het onderscheid tussen de diepte- en de oppervlaktestructuur van een tekst is terug te voeren op Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965. Ook voor een systeemtheoretische benadering van literatuur is dit onderscheid van cruciaal belang, cfr. onder meer Dietrich Schwanitz, *Systemtheorie und Literatur. Ein neues Paradigma* (Opladen, 1990), pp. 224 e.v.

een grote onrechtvaardigheid zijn. Het zou immers betekenen dat een groot deel van de romantisch-flamingantische geschiedvisie als proto-nationaal-socialistisch zou moeten gebrandmerkt worden, want ongetwijfeld is het geanalyseerde schema ruimschoots terug te voeren tot de 19de eeuw.⁴¹

Of nog, het blootleggen van de dieptestructuur van *Levet scone!* blijkt niet te volstaan om de ambiguïteiten ervan te verklaren. Om dat te doen is het precies nodig na te gaan hoe dit basisschema ingevuld werd, hoe met andere woorden de oppervlaktestructuur (de strikt inhoudelijke, narratieve, geëxpliciteerde aspecten van de tekst) zich tot de dieptestructuur verhoudt. Met dit doel voor ogen bekijk ik een drietal tegenstellingen die 'aan de oppervlakte' aan bod komen van iets naderbij.

Een eerste tegenstelling die Driesskens op verschillende plaatsen expliciteert, is die tussen een raciaal en een meer cultureel, 'idealistisch' volksbegrip. Ik wees er eerder al op dat de auteur er niet steeds in slaagde trouw te blijven aan zijn veelvuldig beleden idealistische basisopvatting. Het eeuwige - en daarom wezenlijke - beginsel is weliswaar "ons menscheijk-goddelijk Vlaamsch-Katholiek levensideaal" (p. 179), maar niettemin schuwt hij meer biologische invullingen zoals "het Dietsche ras" of "het gezonde, bloedeigen volksche" niet (cfr. ook supra). Aan deze dubbel-

41. Driesskens maakt overigens zelf zijn verering voor de romantische flaminganten kenbaar op pp. 100-104. Hij doet dit in de vorm van een analogie met het sprookje van Doornroosje, waarin de romantische flaminganten fungeerden als de mooie prins die "het logge, vormlooze Vlaamsche volk" uit zijn "eeuwig-diepen sluimer" wekte. Dit is des te opmerkelijker daar Ernest Gellner jaren later in zijn beroemde boek *Naties en Nationalisme* (Amsterdam, 1990; oorspr. ed. 1983) een beroep zou doen op hetzelfde "Schone-Slaapster"-beeld om het 19de-eeuwse nationalisme -vanop een zéér kritische afstand- te typeren (p. 68). Marc Reynebeau, *Het Klauwen van de Leeuw* (Leuven, 1995), p. 30, heeft recent nog ditzelfde beeld meer concreet op de Vlaamse Beweging toegepast. Maar ook zonder de expliciete lofuitingen zouden de affiniteiten tussen Driesskens en de (Vlaamse) romantiek zonneklaar zijn. Niet alleen worden een aantal historische *topoi* uit de 19de-eeuwse Vlaamse Beweging (de 'gave' Middeleeuwen, de GuldenSporenslag, de Boerenkrijg) hernomen; ook meer algemene 'historische ficties' van de romantiek, zoals ze onlangs zijn uitgetekend door Piet Blaas, duiken op in *Levet scone!* Ik noem slechts de fascinatie voor de (bij uitstek harmonische) oorsprong -met de bijhorende hoop op een reactivering ('wedergeboorte') van die oorsprong -, het cyclische geschiedbeeld (bij Driesskens geëxpliciteerd op p. 89; anderzijds spreekt hij toch ook geregeld zijn geloof uit in een -lineair- beschavingsproces), de positieve waardering van de middeleeuwen en tot slot ook het motief van de 'verjongende barbaren', die de weg vrijmaakten voor een échte, christelijke beschaving. Cfr. Piet Blaas, "De verjongende barbaren. Enkele historische ficties van de romantiek", in: Jo Tollebeek, Frank Ankersmit en Wessel Krul (eds.), *Romantiek en Historische Cultuur* (Groningen, 1996), pp. 47-64. Merk op dat de 'fascinatie voor de oorsprong' door Schöffers, *Het nationaal-socialistische beeld*, p. 43 (in navolging van Theodor Litt) ook als een kenmerk van de nationaal-socialistische geschiedvisie wordt aangestipt.

zinnigheid ligt zijn eerder geanalyseerde visie op volkswording als een culturele differentiatie *binnen* het kader van een 'raciaal complex' ten grondslag. 'Ras' en 'cultuur' zijn twee noodzakelijke componenten van het 'eeuwigheidsgehalte' van een volk - en bevinden zich derhalve op dezelfde pool van de fundamentele binaire tegenstelling tussen het 'eeuwige' en het 'contingente'. De visie dat Drieskens' boek het tegendeel van de bloed-en-bodem-geschiedvisie van iemand als Robert Van Roosbroeck zou uitmaken, blijkt dus geen stand te houden.

Een tweede tegenstelling is die tussen België en Vlaanderen. Ik gaf eerder al aan dat Drieskens' houding tegenover België zowel in collaboratiehoek als in Belgischgezinde kringen, om volstrekt tegengestelde redenen, veel animositeit veroorzaakte. Bij het verklaren van deze tegenstrijdige reacties lijkt precies een beroep op het onderscheid dieptestructuur-oppervlaktestructuur verhelderend. Om dit te illustreren, grijp ik terug naar een eerder aangehaald citaat: "Diplomatieke berekening, door evenwichts- en compensatie-overwegingen ingegeven, soms ook historische groei, hebben vaak in de geschiedenis gescheiden wat natuurlijk samenhoorde, en anderzijds grondig verschillende volken in eenzelfde staatsgemeenschap samengebracht." (p.202) Ik stelde al dat het de fundamentele tegenstelling tussen het eeuwige en het contingente zich hier voordoet als een tegenstelling tussen 'natuur' en 'politiek'. Het anti-politieke karakter van de aangehaalde passage heeft meteen een nauwelijks verholde anti-Belgische connotatie. Hoewel de auteur niet *a priori* de leefbaarheid van een multi-etnische staat ontkent, toch is het voor hem duidelijk dat de gebrekkige natievorming in Vlaanderen te wijten was aan "ons fatum van vreemde overheersing en inlijving in een verblinden eenheidsstaat, met de noodlottige gevolgen van bloedverlies, ont-aarding, denationalisatie, kunstmatige volksgespletenheid." (p. 203-204). De vreemde overheersing en de Belgische staat kunnen hier beschouwd worden als exponenten van de contingentie, die het 'wezen' in gevaar bracht ('ont-aarden'). In de structurerende tegenstelling tussen het eeuwige en het contingente situeert Drieskens Vlaanderen aan de pool van het eeuwige en wezenlijke, België aan die van het contingente en accidentele.

Dit inzicht stelt Drieskens' positieve inschatting van de Belgische Revolutie in een heel ander daglicht. Volgens Wils beschreef de auteur die revolutie "ongeveer [...] zoals Van Cauwelaert dat

zou gedaan hebben.”⁴² Drieskens’ vaststelling dat de Belgische Staat “natuurlijk gegroeid” was “uit de scherpe tegenstelling tusschen Noord en Zuid.” (p. 93) lijkt inderdaad fundamenteel in tegenspraak met de zonet aangehaalde passages: hier verschijnt de Belgische staat niet als de kunstmatige factor die de natuurlijke orde verstoort, maar integendeel als een product van deze natuurlijke orde zelf. De contradictorische indruk is echter misleidend, aangezien de term ‘natuurlijk’ in dit laatste citaat niet dezelfde primordialistische, quasi-biologische betekenis heeft als in de voorgaande passages. De invulling van het begrip is hier veel-
 eer negatief: de scheiding was ‘natuurlijk’ omdat de religieuze verschillen tussen Noord en Zuid in 1830 te groot geworden waren, níet omdat er zoiets als een (eeuwig) Belgisch volkswezen zou hebben bestaan. Vanuit die optiek kan in de uitspraak van Drieskens even goed de echo van Elias⁴³ als die van Van Cauwelaert opgevangen worden. In zover er een Belgische identiteit bestond, had deze volgens de auteur meer te maken met de steunbetuigingen van de verfranste burgerij aan de door hem verachte Verlichtingsidealen dan met het katholieke levensideaal van het volk, dat hoe dan ook “onontwikkeld en onmondig” (p. 96) was. Drieskens’ trouwbetuigingen aan het Belgische vaderland, dat hij als een “hoogere streef-eenheid” (p. 205) beschouwde en ook naar de toekomst toe gehandhaafd wilde zien, verliezen daardoor heel wat van hun overtuigingskracht. De overeenkomsten inzake “traditie, cultuur en collectieve volkswelvaart” (p. 115) werden immers overschaduwed door de scherpe ethische verschillen tussen de beide landsgedeelten - en voor deze etnische verschillen wijst hij zowaar op verschillen in lichaamslengte, huidskleur en schedelvorm. (p. 117)⁴⁴ Tussen beide gemeenschappen lag de “Vlaamsch-Romaansche taalgrens als een stevige verdedigingsgordel als graniet.” (p.116) Het lijkt dat Drieskens’ primordialistische en anti-staatse opvatting over het volkswezen hem belette om een overtuigende Belgische belijdenis af te leggen.

42. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, deel 3, pp. 219-220.

43. Cfr. *supra*, n. 15.

44. Dergelijke theorieën waren ook al in de 19de eeuw verkondigd door Belgische patriotten als de liberale historicus Vanderkindere en de antropoloog Houzé, maar bij Drieskens wordt het biologische onderscheid nog uitvergroot door een benadrukking van gelijklopende culturele verschillen. Bovendien wordt een ondubbelzinnig Belgische stellingname bij hem bemoeilijkt door het ideaalbeeld van een samenvallen van ‘staat’ en ‘volk’ (p.202).

Hetzelfde lijkt zich min of meer voor te doen in verband met zijn visie op de Vlaams-Duitse relaties doorheen het verleden - en hiermee komen we tot de derde tegenstelling: die tussen een pro-Duitse en een pro-Franse houding. Drieskens' relaas onderscheidt zich fundamenteel van de echte collaborationistische historiografie⁴⁵ doordat het veel minder aandacht besteedt aan de betrekkingen met Duitsland dan aan deze met Frankrijk. Maar toch benadrukt hij "dat de Duitse neerslag -in tegenstelling met den Franschen- in vroegere tijden, nooit ontaardend op ons volkswezen heeft ingewerkt." (p. 86) Hoewel hij dit punt niet verder uitwerkt, moet deze vaststelling ongetwijfeld in verband gebracht worden met het feit dat hij tussen Vlaanderen en Frankrijk wél een radicaal wezensonderscheid zag, maar niet tussen Vlaanderen en Duitsland. De toevoeging 'in vroeger tijden' ver-raadt evenwel duidelijk Drieskens' twijfel aan het feit of de Duitse invloed ook in het heden - nu hij *manu militari* werd opgedrongen - zo weldoend was. Over de Franse invloed sinds de Franse Revolutie daarentegen laat hij geen twijfel bestaan: zij had een nefaste invloed op het Vlaamse volkswezen -een invloed die het taalkundige niveau ver overschreed. De Fransen brachten in hun kielzog immers secularisatie en zedenverval met zich mee. (p. 58-70) Ook hier lijkt dus de basistegenstelling eeuwig-contingent, meer nog dan eender welke censuurmaatregelen, een ondubbelzinnig anti-Duits (en dus pro-geallieerd) engagement belemmerd te hebben. Frankrijk symboliseerde immers het wezensvreemde en contingente, Duitsland eerder het wezensverbondene en eeuwige.

Kortom, er bestaat wel degelijk een discrepantie tussen de diepte- en de oppervlaktestructuur van de tekst. De tegenstellingen die de oppervlakte beheersen, bijvoorbeeld die tussen een raciale en een culturele definitie van het volk, die tussen belgicisme en anti-belgicisme of die tussen Frans- en Duitsgezindheid, zijn immers niet congruent met de meer dieperliggende, structurele tegenstelling tussen het eeuwige en wezenlijke enerzijds en het contingente en accidentele anderzijds. Deze discrepantie lijkt te corresponderen met een spanning tussen de intentie van de auteur en een discours dat deze auteur ten dele overschrijdt. Het is immers opvallend dat de genoemde 'oppervlakkige' tegenstellingen zich vaak voordoen in metatekstuele passages, dat wil zeg-

45. Voor een overzicht van deze collaborationistische historiografie, cfr. Ivo Schöffer, *Het nationaal-socialistische beeld van de geschiedenis der Nederlanden. Een historiografische en bibliografische studie* (Utrecht, 1978).

gen passages waar de auteur over zijn eigen tekst reflecteert en waar hij zichzelf bij zijn tekst betreft.⁴⁶ Per definitie heeft deze metatekst een meer bewust karakter dan de rest van de tekst. Het is tenslotte diezelfde spanning tussen het bewuste en het min of meer onbewuste niveau in de tekst die, meer dan enige bekommernis om de censuur te ontwijken, verklaart waarom de ongetwijfeld welgemeende verzetshouding van Drieskens tot een zekere steriliteit gedoemd was.

De basistegenstellingen die de dieptestructuur van het discours beheersen (eeuwig-contingent, eenheid-veelheid, enz.) vinden ontegensprekelijk hun wortels in het integralistische discours van de Katholieke Actie⁴⁷, maar sluiten, zoals reeds gezegd, ook vrijwel naadloos aan bij het 19de-eeuwse romantisch-flamingantische discours. Beide hebben met mekaar vooral hun sterk antimoderne reflex gemeen: temidden van snel veranderende maatschappelijke toestanden werd gezocht naar eeuwige zekerheden, die respectievelijk in een strijdend katholiek levensideaal en in het onveranderlijke Vlaamse volkswezen - of in een combinatie van beide - werden gevonden.

IMPLICATIES VOOR HET HEDEN

Dat anti-moderniteitsdenken manifesteert zich niet alleen in het eerste, historische, maar ook in het tweede, op heden en toekomst gerichte deel van *Levet scone!* Drieskens' toekomstvisie wordt, net als die van zijn romantische voorgangers, gekenmerkt door de hoop op en het geloof in de regeneratie van het Vlaamse volk. Deze regeneratieve visie verwoordt hij onder meer als volgt:

46. Zo het gebruik van "o.i." op p. 13 ("Met dien verstande echter, dat er o.i. geen blinde kracht aan het bloed zou worden toegedicht, maar dat er dient rekening gehouden te worden met het vrije streven der menschelijke ziel") en p. 16 ("Of het [Vlaamsche volk] al dan niet betrokken wordt in het zoogezegd onrustwekkend proces van 'ontnoording' is o.i. van bijkomstig belang"). In heel het tweede deel van het boek ("Vlaamsche levenskunst") is deze metatekstuele component veel nadrukkelijker aanwezig: de auteur dringt sterker door in zijn eigen tekst, wat zich onder meer manifesteert in de veel sterkere aanwezigheid van het persoonlijk voornaamwoord 'wij' en van aanmaningen, wenszinnen, e.d. (b.v. p. 157: "Wij eischen den ganschen Vlaamschen grond onverminkt en de gansche lucht ongeschonden Vlaamsch")

47. De meeste tegenstellingen die Rudi Laermans aanduidt als kenmerkend voor de dieptestructuur van het K.A.-discours, zijn ook in *Levet scone!* terug te vinden. Cfr. R. Laermans, *In de greep van 'de moderne tijd'. Modernisering en verzuiling. Evoluties binnen de ACW-vormingsorganisaties* (Leuven, 1992), pp. 115-116. Drieskens' verhaal bevat overigens niet alleen structurele verwantschappen met het K.A.-vertoog, maar ook expliciete pleidooien voor de Katholieke Actie (p. 223).

“Wij moeten terug naar de heldere, frissche bron van onzen Vlaamsch-christelijken volksaard. Putten aan eigen gave zedelijkheid, aan eigen vroomheid, eigen Roomsche waarheid; onszelf laven aan Dietsche geschiedenis en traditie, sterken aan den zielenadel van nationale helden en heiligen.” (p. 174) Ook deze bronmetafoor, met de bijhorende connotatie van terugkeer naar een zuivere, ongerepte, pre-moderne toestand, werd zeer frequent gehanteerd in Vlaamse collaboratiemiddens. Om te achterhalen in hoeverre deze regeneratieve idee ook bij Drieskens een zeker ‘collaborationistisch potentieel’ in zich droeg, is het cruciaal om na te gaan wat volgens hem de (mogelijke) invloed van de Duitse bezetting op de verwezenlijking van deze regeneratie was. Gezien de omstandigheden was het voor hem uiteraard moeilijk hier echt diep op in te gaan, maar enkele passages zijn niettemin significant. Zo komt hij, na uitvoerig de losbandigheid en de politieke idealen van het Interbellum gehekeld te hebben, tot de bittere oprisping: “Aan die vrijheid en gelijkheid hebben wij onze zelfzucht verzadigd tot walgens toe. Wij waren er overigens bijna aan dood gegaan, toen de oorlog van 1940 uitbrak.” (p.157)⁴⁸ De oorlog leek met andere woorden perspectieven geopend te hebben voor de genoemde regeneratie. Hij deinsde er overigens ook niet voor terug te spreken van het “Nieuwe Europa” of “het Nieuwe Vlaanderen zoals wij het droomen in den nieuwen tijd die in aantocht is” (p. 153), waaruit eens te meer blijkt dat volgens hem de hoop op positieve veranderingen wel degelijk meer gewettigd waren dan vóór de oorlog.

De suggestie dat deze veranderingen precies in een terugkeer naar het verleden zouden bestaan, ligt vervat in zijn argument dat “stoere arbeid [...] het moderne Vlaanderen moet omscheppen tot

48. Ook hier speelt ongetwijfeld de romantische fictie van de ‘historische barbaren’ (cfr. *supra*, n. 41): Drieskens geeft zin aan de gewelddadigheden van het ogenblik (dat deze net zoals 15 eeuwen eerder, opnieuw teweeggebracht werden door ‘barbaren van over de Rijn’, vermeldt hij er uiteraard niet bij), door ze “te duiden als [...] zuiverende onweersbuien, die de weg vrijmaakten voor vernieuwing” (Blaas, “Verjongende barbaren”, p. 59). Met een dergelijke historische én actuele fictie stond Drieskens zeker niet alleen in het traditionalistisch-katholieke Vlaanderen van zijn tijd. Verscheidene artikels uit het jezuïetenblad *Streven* kunnen dit bevestigen. Bij M. Dierickx nam dit motief de vorm aan van een expliciete historische analogie: “Hoe meer wij de verscheiden aspecten van de huidige tijdswende overdenken, des te meer wordt duidelijk dat onze tijd een opvallend veel gelijkenis vertoont met het pijnlijke wordingsproces van de Middeleeuwse beschaving. Een zelfde overgeleverd zijn kosmische krachten, een zelfde meegesleurd worden zonder uitzicht op een betere toekomst; laten wij verhopend dat het ook een zelfde bouwen zal zijn aan een nieuwe, gezonde wereldcultuur.” (M. Dierickx S.J., “De cultuur der Middeleeuwen”, *Streven*, VII/6 (november ‘40), 479-486 (p. 486).

de oude wezenstrouwe, volksverbonden, krachtige gemeenschap, en meteen tot een fier lichtende natie in het Nieuwe Europa." (p.158) De quasi-identiteit van adjectieven als 'modern' en 'Nieuw' enerzijds en 'oud' anderzijds, geeft aan deze passage een soort conservatief-revolutionaire inslag.

Het hiertoe noodzakelijke sloopwerk verwachtte de auteur misschien wel van Duitsland, maar tegelijk sprak hij zijn vrees uit voor een mogelijke wederopbouw door de "vreemde naturalistische ideologieën" (p. 178). Hij wilde aan deze wederopbouw samenwerken met "alle naburige ethnische volksgroepen", maar hij eiste "den ganschen Vlaamschen grond onverminkt en de gansche lucht ongeschonden Vlaamsch." (p. 157) Met deze Vlaamse eis ging een oproep gepaard om "den geschokten familieburcht" te herstellen en "er den traditioneel Vlaamsch christelijken familiegeest te doen heerschen". Deze werd immers bijzonder bedreigd in "dezen tijd, [...] waarin ook verwoed wordt gerukt aan het gezinsverband, om het te plooiën naar de lijnen van een eenvormige staatsstructuur." (p.199) Deze zinssneden illustreren bijzonder treffend hoezeer Drieskens' flamingantisme verweven was met zijn diepgeworteld traditionalisme. Als hij zich tegen het nationaal-socialisme verzette, was het helemaal niet omwille van de reactionaire elementen in de nazi-ideologie, maar integendeel tegen de moderniserende en etatistische component die zij bevatte. Als een vernietiging van het Verlichte, individualistische vrijheidsideaal was de Nieuwe Orde met andere woorden welgekomen, maar het gemechaniseerde en heidense staatsmonster dat ervoor in de plaats werd gesteld, was evenmin aanvaardbaar. Drieskens' toekomstproject bestond dan ook in een herwaardering van de intermediaire organismen, vooral het gezin en de kerk als bouwstenen van een organische volksgemeenschap. Deze volksgemeenschap zou dan geleid worden door de "volksche elites", die "als graalridders zullen voorgaan, gewapend, gepantserd, bezielde en in hun spoor alle volksgenooten mee [zullen] opvoeren ter verovering van de schat der Vlaamsche schoonmenselijkheid." (p. 239) Van een democratische gezindheid kan Drieskens bezwaarlijk verdacht worden, hoewel hij de bijdragen van het Belgisch parlement tot de Vlaamse ontvoogding niet ontkende.⁴⁹ De op het individualisme gestoelde (Belgische) democratie en het massificerende (Duitse) totalitarisme leken voor Drieskens essentieel twee even hatelijke facetten van die ene, bedreigende moderniteit.

49. Cfr. *supra*, n. 16.

BESLUIT

Het wordt stilaan tijd om enige slotbedenkingen aan deze analyse vast te knopen. Zonder al te veel getheoretiseer heb ik geprobeerd een antwoord te formuleren op de vraag die de Amerikaanse historicus Martin Jay zich al in 1988 stelde, namelijk: "Should intellectual History take a linguistic turn?"⁵⁰ Of nog, moet aan het element 'taal' een cruciale rol worden toebedeeld in de studie van gedachtenstromingen in het verleden? Mijn antwoord op die vraag stemt *grosso modo* overeen met dat van Jay zelf en kan dus gekarakteriseerd worden als een voorzichtig 'ja, maar...'. Doorheen mijn uitvoerige analyse van *Levet scone!* hoop ik te hebben aangetoond dat een auteur niet steeds volledig meester is over zijn eigen tekst en dat een onderzoek naar de intenties van de auteur en naar de expliciete inhoud van een tekst daarom niet steeds toereikend is. Dat een boek zeer tegenstrijdig onthaald wordt, is dan ook niet alleen te wijten aan de verschillende ideologische standplaatsen en verwachtingspatronen van de ontvangers - een premisse waarvan Wils lijkt uit te gaan bij zijn interpretatie van *Levet scone!* -, maar heeft vaak evenveel te maken met wat Utz Maas de 'polyfonie' van de tekst noemt⁵¹: er kan meer dan één stem doorheen eenzelfde tekst weerklinken. De auteur is immers geen homogeen ordeningsbeginsel, maar schakelt zichzelf ten dele in verschillende, soms tegenstrijdige vertogen in. Deze vertogen kunnen bepaald worden door sociale, ideologische of religieuze afkomst, maar zijn evenzeer afhankelijk van de concrete context waarin een tekst tot stand kwam.

De studie van collaboratie en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog leent zich mijns inziens bijzonder goed tot - meer zelfs, heeft dringend nood aan - een dergelijke aanpak. Zolang de vraag naar de intentie centraal blijft staan, zullen verklaringen voor een collaboratie- of een verzetshouding steeds lijden aan een zeker reductionisme, zelfs wanneer men aanneemt dat het gamma aan mogelijke attitudes in principe oneindig is. Door een analyse

50. Zo luidt de titel van een artikel dat verscheen in *Fin de siècle Socialism and other essays* (New York & Londen, 1988), pp. 17-36. Op deze problematiek kwam Jay vijf jaar later terug in het al eerder aangehaalde opstel getiteld 'The Textual Approach to Intellectual History'. Opnieuw opteerde hij voor een gulden middenweg tussen textualisme en contextualisme, ditmaal door te pleiten voor een 'allegorische' benadering van de historische tekst.

51. Utz Maas, "Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand". *Sprache des Nationalsozialismus. Eine Argumentationsanalyse* (Opladen, 1984).

van het discours kunnen interne tegenstrijdigheden, meezijdige beïnvloedingen en dergelijke worden blootgelegd die zich tegelijk op een niveau 'boven' en 'onder' dat van het sprekende subject kunnen bevinden (enerzijds de rol van voorafbestaande, door ideologieën en tradities bepaalde vertogen en anderzijds de concrete context van de uitspraak als eenmalige gebeurtenis).

Maar ik volg Jay evenzeer in de waarschuwing die hij richt tegen een soort verafgoding van de 'linguïstische', of liever 'discoursanalytische' aanpak. Voor hem betekent een dergelijke verafgoding dat men op een ongeoorloofde manier afstand neemt van het rationaliteitsideaal van de Verlichting. De moralistische connotatie die hij hieraan geeft laat ik voor zijn rekening, maar vanuit een strikt-historisch - of noem het ontologisch - standpunt is zijn argument meer dan zinvol: het is nu eenmaal niet waar, dat mensen nooit in staat zijn op een rationele wijze tot beslissingen te komen, of dat het subject louter een 'effect' en geen producent is van zijn spreken. Het subject schakelt zich weliswaar gedeeltelijk in een bestaand discours in, maar in de manier waarop het dat doet spelen zowel vrije keuze als extra-discursieve, context-gebonden factoren een rol.⁵² In het hier besproken geval zou een uitsluitend discoursanalytische aanpak, gericht op het zichtbaar maken van de onzichtbare dieptestructuur van de tekst, tot de conclusie kunnen leiden dat Drieskens een soort crypto-fascist was, wat een pertinente onwaarheid zou zijn.⁵³ Maar om de steriliteit van zijn verzet - en misschien van het verzet van het Davidsfonds, of zelfs van 'het katholieke Vlaanderen' als dusdanig? - te verklaren is deze werkwijze mijns inziens zeer vruchtbaar gebleken.

52. We kunnen hier de waarschuwing aan toevoegen die Régine Robin gericht heeft tegen een exclusief linguïstische benadering van historische teksten: "La linguistique permet de substituer au texte une logique du texte. Elle ne sert qu'à mettre à jour l'économie interne d'une idéologie, en aucun cas à en établir la fonction sociale. [...] Pour trouver la fonction d'une idéologie, il faut sortir du texte, changer de terrain et passer de la linguistique à l'histoire." R. Robin, *Histoire et linguistique* (Parijs, 1973), p. 15.

53. Door de discursieve dieptestructuur van een tekst uit te roepen tot het 'wezenlijke' en de oppervlakte-elementen als toevallige bijkomstigheden te beschouwen - Régine Robin, *op.cit.*, 19 spreekt in dit verband van "l'idéalisme des essences" -, zouden we in dezelfde fundamenteel a-historische instelling vervallen die we bij Drieskens vastgesteld hebben.